УДК 332.122 ; 355.02
JEL R130

К.В. Петренко, канд. екон. наук, доц.,
НТУУ "КПІ"
О.П. Микитюк, канд. екон. наук, асист.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНІВ

У статті досліджено проблеми взаємозалежності конкурентоспроможності регіонів від рівня життя населення. Для даного аналізу використано інтегральні показники конкурентоспроможності регіонів та індекс людського розвитку, та проаналізовано їх взаємозв'язок.

Ключові слова: *конкурентоспроможність; регіон; рівень життя населення; індекс людського розвитку; глобальна конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. Проблема управління конкурентоспроможністю є актуальною як з наукової, так і з практичної точки зору. На сьогоднішній день в умовах посилення конкурентної боротьби для кожного підприємства, галузі чи регіону на перший план виходить завдання збереження та підвищення власної конкурентоспроможності.

Економічний розвиток будь-якої країни визначається досягнутим рівнем життя населення. Сьогодні держава може стабільно розвиватися при умові, якщо її економічна політика спрямована на поліпшення рівня і якості життя громадян, розширення їх можливостей формувати власне майбутнє. Для цього необхідно не тільки збільшувати доходи населення, а й поліпшувати багато компонент рівня і якості життя населення: створювати рівність для здобуття освіти і працевлаштування; забезпечувати рівні гендерні можливості; високий рівень медичного обслуговування та інше. Все це дозволить сформувати якісні і конкурентоздатні трудові ресурси, без яких конкурентоспроможність того чи іншого регіону втрачає свою сутнісну складову.

Метою даної статті є оцінка впливу рівня життя населення, який відображається в певних показниках, на конкурентоспроможність регіонів країни, їх ранжування і аналіз, визначення чинників, що обумовлюють зниження рівня життя і,відповідно,впливають, на конкурентоспроможність.

Не вирішеною досі проблемою залишається ступінь впливу рівня життя населення на конкурентоспроможність конкретного регіону, не дивлячись на те, що багато уваги було приділено методиці розрахунку якості життя людей і окремо чинникам, що впливають на конкурентоспроможність.

Рішення даної задачі є невід'ємним і необхідним атрибутом господарської діяльності. Питання оцінки конкурентоспроможності регіонів розглядалися в працях Білика Р., Варналія З., Воротіна В., Клименко С., Д.О. Барабася та ін. Методичні розробки щодо оцінки рівня людського розвитку здійснювали Лібанова Е., Полякова С.

Міжнародна конкуренція, глобалізація ринків, масштабне проникнення іноземних товарів на український ринок і недостатнє науково-технічне забезпечення виробництва зумовлюють розгляд управління конкурентоспроможністю як пріоритетної управлінської проблеми, успішне вирішення якої забезпечить не тільки виживання підприємств у новому економічному середовищі, а й розвиток галузей, регіонів тощо.

На сьогоднішній день більшість підприємств не готові до ведення конкурентної боротьби. Це пов'язане з відсутністю чіткого розуміння про те, що є конкурентною перевагою, як її створити й за допомогою яких методів реалізувати. У наш час найбільш конкурентоздатні компанії світу велику увагу приділяють підвищенню точності технічних і соціально-економічних прогнозів на тривалу перспективу за рахунок більшого приділення уваги зовнішнім і внутрішнім факторам, застосування сучасних методів оптимізації. У процесі глобалізації надзвичайно загострюється конкуренція не тільки між підприємствами за ринки збуту своїх товарів, іноземні інвестиції, інновації та нові технології, а й між регіонами, щодо здатності регіонами забезпечити відповідний рівень якості життя населення та вирішувати економічні та соціальні проблеми. Процеси глобалізації також не сприяють зменшенню регіональних проблем. Оскільки зростає тенденція до посилення світових зв'язків і взаємозалежностей.

Конкурентоспроможність регіонів характеризується відмінностями за рівнем розвитку соціальної інфраструктури, малого та середнього бізнесу, інноваційного розвитку, надходженням прямих іноземних інвестицій, наявністю кваліфікованих кадрів, рівнем зайнятості та умовами і продуктивністю праці [1,2]. Спираючись на проведені дослідження, можна стверджувати, що конкуренція – це постійний пошук і освоєння цільових ринків, процес надання споживачам певного набору цінностей, які повною мірою здатні задовольнити наявну потребу споживача краще за конкурентів, що дасть змогу підприємству досягти основної мети його діяльності – отримати максимально можливий прибуток, та дасть можливість регіону стабільно розвиватись задовольняти соціально гуманітарні потреби населення. Поняття "конкурентоспроможність регіонів" включає в себе цілий комплекс завдань з економічного розвитку територій, а саме: розвиток соціальної сфери, інфраструктури, інституційного співробітництва [3, с. 27].

Концептуально питання підвищення конкурентоспроможності регіонів можна вирішити так : держава надає всі повноваження регіонам для формування та

використання ними своїх конкурентних переваг,та створює відповідні умови для ведення вільного та чесного ринку, а також допомагає вирішувати проблеми депресивним регіонам, які самостійно не можуть їх вирішити. Державна політика щодо підтримки таких територій повинна бути більш системною й ефективною. Головним механізмом державної політики з подолання депресивних територій має стати законодавче врегулювання проблеми стимулювання розвитку регіонів. В сучасних умовах розвитку ринкової системи, враховуючи кризові явища в економіці, необхідно змінювати пропорції між державним впливом на бізнес-процеси та ринковими конкурентними механізмами, зокрема і в регіональному управлінні бізнес процесам [4, с. 39].

Заходами державного стимулювання розвитку депресивних територій є, зокрема, цільове спрямування державних капітальних вкладень на розвиток виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури депресивних регіонів; надання державної підтримки, зокрема фінансової, малим підприємствам; створення мережі перекваліфікації трудових ресурсів; впровадження механізму інвестиційного стимулювання розвитку регіонів [5, с. 15].

Аналіз конкурентного середовища розвитку регіонів України починаючи з 2006 року, свідчить про те, що на фоні економічного зростання, що відбувалось до 2012 року відбулося поглиблення міжрегіональних диспропорцій фактично за всіма показниками – від валового регіонального продукту до заробітної плати, від обсягів прямих іноземних інвестицій до частки експорту у структурі економіки регіону. На сьогоднішній день під час суспільних змін в державному устрої та перебудові економіки, диспропорції ще більше загострюються практично в усіх регіонах країни, оскільки якість життя людей погіршується.

Соціальне забезпечення громадян та поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку належить до головних завдань державної регіональної політики України. Сьогодні значні регіональні диспропорції стали гальмівним чинником на шляху забезпечення високих темпів зростання на всій території держави.

Зокрема, наявність значних регіональних диспропорцій в соціально-економічній сфері:

- не дозволяє використовувати переваги територіального поділу, спеціалізації та кооперації;
- перешкоджає здійсненню єдиної економічної та соціальної політики;
- не сприяє становленню і розвитку загальнодержавного ринку товарів та послуг;
- обмежує використання потенціалу міжрегіонального та прикордонного співробітництва;
- ускладнює вирішення екологічних проблем тощо [6, с. 66]

Рівень життя населення є певною характеристикою, яка стосується як всього суспільства взагалі, так і населення окремої місцевості зокрема, його не можна вивчати відокремлено від явищ і процесів, що відбуваються на тій чи іншій території. В той же час ми не можемо абстрагуватися від зовнішніх факторів, які впливають на формування будь-яких територій. Одні й ті ж чинники впливають на рівень життя населення всередині певної території і за межами її, лише в різній мірі. Це і викликає диспропорції рівня життя населення, що може бути виражено в порушенні структурних співвідношень і взаємодій між складовими життєвого рівня на окремих територіях [7, с. 205].

Основними чинниками поглиблення регіональних диспропорцій на шляху до ринкових реформ стали:

- не однакові ступені адаптованості окремих регіонів до функціонування в конкурентних умовах;
- низький рівень внутрішньої кооперації виробництва між регіонами України;
- збереження галузевого принципу управління економікою, надання державної підтримки переважно базовим галузям, які мають високий ступінь локалізації;
- нівелювання значення держави щодо підтримуючих та стимулюючих процесів регіонального розвитку;
- недостатня обґрунтованість та несистемність у застосуванні механізмів впливу держави на розвиток регіонів.

Серед досліджень конкурентоспроможності регіонів слід виділити важливу роль Фонду "Ефективне управління". Він здійснює щорічний аналіз конкурентоспроможності регіонів і презентує відповідний звіт. На сьогодні Фондом представлено Звіт за 2013 рік [8, с. 205].

Для аналізу конкурентоспроможності Фонд розраховує індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК) по регіонам і аналізує його в динаміці.

Не сприяють підвищенню конкурентоспроможності більшості областей низькі результати з інновацій, вищої освіти та профпідготовки, ефективності ринку товарів, та розвитку соціальної інфраструктури. Науковці фонду довго аналізували складові конкурентоспроможності і на сьогодні ІГК включає 12 складових: 4 – базових, 6- підсилювачі ефективності, 2- фактори розвитку та інноваційного потенціалу (див. рис.1).

Крім охорони здоров'я, також великого значення набуває і початкова освіта, як базові знання, якими має оволодіти кожна людина. Але знання ці мають бути якісними, щоб не обмежувати таких людей у отриманні першого робочого місці або у подальшому навчанні, в той же час, підприємці. беручи на роботу людину з базовою освітою мають бути впевнені в її компетентності і грамотності, оскільки може постати питання про можливість впровадження інновацій такими працівниками.

Якісна вища освіта і профпідготовка мають велике значення як для розвитку окремої особистості, так для розвитку регіону, країни. Ця характеристика відноситься до другого блоку складових, які описують детальніше взаємозв'язок між глобальними ланцюжками створення вартості та конкурентоспроможністю.

З 2010 року Фонд аналізує конкурентоспроможність регіонів використовуючи для цього розрахунок ІГК всіх 27 регіонів України. Цей індекс розрахований на основі статистичних даних. За результатами трьох років (за 2014 рік Фонд не оприлюднив аналітичні дані) аналіз ІГК дозволяє встановити тенденції в розвитку регіонів, сформувати стратегічні рішення щодо покращення рівня життя в регіоні, а також забезпечити правильне рішення щодо оптимального місця ведення бізнесу тощо.

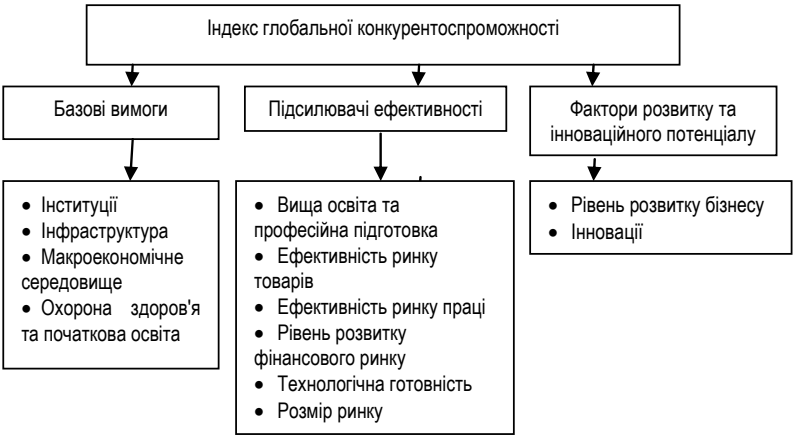

Рис.1. Складові ІГК.
Джерело: складено авторами за даними [8, с. 12]

До речі, за три роки всі без винятку регіони країни покращили свої оцінки конкурентоспроможності. В загальному підсумку найбільш конкурентоспроможними регіонами визначені: Київ, Харківська обл., Одеська обл., Донецька обл. і Дніпропетровська обл.

Найменш доступні початкова освіта та заходи з охорони здоров'я, а також вища освіта і професійна підготовка в Кіровоградській області, і не даремно вона посідає останнє місце в рейтингу конкурентоздатності регіонів. Але й серед регіонів – лідерів ми бачимо, що складова "вища освіта та профпідготовка" є самими високими. Але все одно залишаються проблемні моменти, які не можуть забезпечити мешканці і представники бізнесу регіонів, на приклад якість бізнес-шкіл і перепідготовка персоналу на робочому місці. На

думку підприємців, найкращі бізнес-школи розташовані в Києві і вони забезпечують підготовку високоякісного персоналу.

Одним з найпоширеніших інтегральних показників, що дозволяють оцінити стан людських ресурсів, а, оскільки людські ресурси є відображенням рівня життя суспільства, то значить і рівень життя населення – є індекс людського розвитку (ІЛР). Він розраховується за 9-ма окремо зваженими компонентами, які характеризують демографічний розвиток, розвиток ринку праці, матеріальний добробут, умови проживання населення, стан та охорону здоров'я, рівень освіти, соціальне становище, фінансування людського розвитку та екологічну ситуацію [6, с. 113].

Таблиця 1

Результати конкурентоспроможності деяких областей за складовими

Регіони	Київ	Харківська	Одеська.	Донецька	Дніпропетровська	Дніпропетровська	Львівська	Закарпатська	Чернівецька
Індекс конкурентоспро-можності за 2013 рік	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**5**	**6**	**20**	**23**
Складова 4: Охорона здоров'я та початкова освіта	14	15	11	19	26	26	6	3	2
Складова 5: Вища освіта та професійна підготовка	2	1	3	8	5	5	7	26	25
Складова 7: Ефективність ринку праці	8	3	13	19	16	16	10	17	25

Джерело: складено авторами за даними [8, с. 33]

За регіонами ІЛР першу позицію традиційно посідає м. Київ, в якому показники стану освіти, умов проживання, ринку праці та матеріального добробуту населення перевищують показники інших регіонів. Далі за рейтингом розташовані Харківська обл., Чернігівська обл., Львівська обл., Закарпатська обл. Аутсайдерами стали Кіровоградська обл., Херсонська обл. та Житомирська обл. – це регіони, в яких найнижчі показники тривалості життя і охоплення населення повною середньою освітою [9, с. 113].

Висновки і перспективи. Аналізуючи наведені два інтегральні показники: індекс конкурентоспроможності регіонів та індекс людського розвитку ми бачимо, що рівень життя населення має прямий вплив на конкурентоспроможність, особливо зважаючи на такі характеристики, як рівень освіти та матеріального добробуту населення. Але , зважаючи на проведений аналіз, можна стверджувати, що рівень життя населення є не основоположним чинником впливу на конкурентоспроможність, необхідно також звертати увагу

на такі складові впливу як розвиток ринкової інфраструктури, рівень впроваджень інновацій та розвитку бізнесу тощо.

Аналізуючи ситуацію, що склалась в Україні з регіонами, які мають найнижчі значення у рейтингу конкурентоспроможності та які істотно погіршили свої позиції в порівнянні з попередніми роками, слід зазначити, що практично у всіх регіонів найбільш проблемним фактором для ведення бізнесу є нестабільність державної політики, податкової політики та корупція, крім того накопичились проблеми в соціокультурній та гуманітарній сферах, а також з розвитком інфраструктури, що в більшій мірі пов'язано з неефективною роботою держапарату, в тому числі й на місцевому рівні. Тому, для того щоб створити умови для підвищення конкурентоспроможності регіонів, необхідно в першу чергу створити відповідальну соціально-правову державу, демократичне суспільство, а також сформувати у громадянського суспільства, представників державного управління, суб'єктів господарювання та соціальних інститутів, соціальні настанови працювати соціально відповідально та ефективно.

Література

1. Макаренко М. В. Визначення головних чинників конкурентоспроможного розвитку регіону / М. В. Макаренко. /Економіка та держава: міжнар. наук.-практ. журн.-№ 5 -2014.- С.6-9.

2. Сергєєва В. В. Шляхи вирішення проблеми низької конкурентоспроможності депресивних регіонів України/ В. Сергєєва /Інвестиції: практика та досвід – №11-2014.-С.59-62

3. Варналій З., Білик Р. Пріоритети зміцнення конкурентоспроможності регіонів як складової забезпечення економічної безпеки України/З.Варналій, Р.Білик//Теоретичні та прикладні питання економіки: зб.наук.праць/ за заг. ред.проф. Єханурова Ю.І, Филюк Г.М. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".- Вип.1(28, том2).- 2014.-496с.

4. Воротін В.Є. Стратегія та конкурентні переваги державної регіональної політики на 2013 рік/ В.Є. Воротін //Теоретичні та прикладні питання економіки: зб.наук.праць/ за заг. ред.проф. Єханурова Ю.І, Филюк Г.М. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".- Вип.1(28, том1).- 2013.- с.37-44

5. Регіональна політика України: інституційно-правове забезпечення: Зб.офіц. док./За ред. З. Варналія; Упоряд.: З. Варналій, Є.Жемеренко, В. Жук, А Павлюк, О. Шевченко.- К.: НІСД, 2004.- 521с.

6. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія/ За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005.- 498с.

7. Полякова С.В. Територіальна диспропорційність рівня життя населення: теоретичні аспекти дослідження/С.В.Полякова / Демографія та соціальна економіка-№2-2014 – С.198-207

8. Звіт про конкурентоспроможність України за 2013:Назустріч економічному зростанню та процвітанню [Електронний ресурс]/Фонд "Ефективне управління",2013.-232с.- Режим доступу : http://www.feg.org.ua/uploadfiles/ckfinder/files/reports/2013/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf

9. Динаміка Індексу регіонального людського розвитку, 2004-2013 рр. [Електронний ресурс]/Сайт Інституту демографії та соціологічних досліджень імені М.В.Птухи НАН України- Режим доступу: www.idss.org.ua/index.html

Referense

1. Makarenko M.V. Vyznachennya holovnykh chynnykiv konkurentospromozhnoho rozvytku rehionu / M. V. Makarenko. / Ekonomika i derzhava: mizhnar. naukovo-praktychnoyi . zhurn. – № 5 -2014.- S.6-9 .

2. Sergeeva V.V. Shlyakhy vyrishennya problemy nyz'koyi konkurentospromozhnosti depresyvnykh rehioniv Ukrayiny / V. Serhyeyeva / Investytsiyi: praktyka ta dosvid – №11-2014 . – S.59-62

3. Varnaliy S., Bilyk R. Priorities strengthen the competitiveness of regions as part of ensuring economic security Ukraine / Z.Varnaliy, R.Bilyk // Theoretical and Applied Economics question: zb.nauk.prats / the Society. red.prof. Yekhanurov YU.I, Fylyuk G.M. – K .: publishing center "Kyiv University" .- Issue 1. (28 tom2) .- 2014.-496p.

4. Vorotin V. Stratehiya ta konkurentni Perevahy hosudarstvennoy rehional'noyi polityky na 2013 rik / V.YE. Vorotin // Teoretychni ta Prykladni pytannya Ekonomiky : Zb.nauk.prats' / za zah . red.prof . Yekhanurova YU.I , Filyuk H.M. – K .: Vydavnycho – polihrafichnyy tsentr "Kyyivs'kyy universytet " .- Vyp.1 (28 , tom1) .- 2013.- s.37-44

5. Rehional'na polityka Ukrayiny : instytutsiyno – pravove zabezpechennya : Zb.ofits . dok. / Za red. Z. Varnaliya ; Uporyad .: Z. Varnaliy , Y.E.Zhemerenko, V. Zhuk, A Pavlyuk, O. Shevchenko.- K .: NISD , 2004.- 521s .

6. Rehiony Ukrayiny : problemy ta Priorytety sotsial'no -ekonomichnoho rozvitku : monohrafiya / Za red. Z.S. Varnaliya . – K .: Znannya Ukrayiny , 2005.- 498s .

7. Polyakova S.V. Terytorial'na disproportsiynist' urovnya zhyttya naselennya : teoretychni aspekty doslidzhennya / S.V.Polyakova / Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika-№2-2014 – S.198-207

8. Zvit pro konkurentospromozhnist Ukrayiny 2013: Towards economic growth and prosperity [electronic resource] / Foundation "Good governance", 2013.- 232s.- Access: http://www.feg.org.ua/uploadfiles/ckfinder/ files / reports / 2013 / FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf

9. Dynamika Indeksu rehional'noho lyuds'koho rozvitku , 2004-2013 rr. [Elektronnyy resurs] / Sayt Instytutu demohrafiyi ta sotsiolohichnykh DOSLIDZHEN' imeni M.V.Ptukhy NAN Ukrayini- Rezhym dostupu : www.idss.org.ua/index.html

К.В. **Петренко**, канд. экон. наук, доц.,
НТУУ "КПИ"
О.П. **Микитюк**, канд. экон. наук, ассист.,
КНУ имени Тараса Шевченко

ВЛИЯНИЕ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ РЕГИОНОВ

В статье исследованы проблемы взаимозависимости конкурентоспособности регионов от уровня жизни населения. Для данного анализа использованы интегральные показатели конкурентоспособности регионов и индекс человеческого развития, и проанализирована их взаимосвязь.

Ключевые слова: *конкурентоспособность; регіон; уровень жизни населения; индекс человеческого развития; глобальная конкурентоспособность.*

K.V. Petrenko, PhD, Associate Professor
National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"
O.P. Mykytyuk, PhD, lecturer
Kyiv National Taras Shevchenko University

INFLUENCE OF LIVING STANDARDS ON COMPETITIVENESS OF REGIONS

This article is dedicated the interdependence of regional competitiveness problem of living standards. It's statistical analysis of the data of the State Statistics Committee, an integral index indicating of the quality of life, made structural analysis and reveals the main tendencies of development in the Ukraine's regions. For this analysis used integral indicators of regional competitiveness and human development index, and analyzed their relationship. Revealing problems the factors affecting to reduce in living standards in the regions of Ukraine and negative affect the competitiveness of regions. On results are ascertained the desirable of the development directions territories and ways overcoming of the problems.

Keywords: *competitiveness; region; living standard; human development index; global competitiveness.*